

§ 63. Скланенне, ужыванне і правапіс дробавых лічэбнікаў

392. Разгледзьце схемы. Якая частка кожнай схемы афарбавана сінім, жоўтым колерамі?

Лічэбнікі якога разраду паводле значэння вы выкарысталі, каб адказаць на пытанне? Вызначце разрад гэтых лічэбнікаў паводле будовы.

Дробавыя лічэбнікі абазначаюць частку цэлага або цэлы лік і яго частку: *пяць сёмых, дзве цэлыя і тры дзясятыя*.

Паводле будовы дробавыя лічэбнікі састаўныя. Яны складаюцца з колькаснага лічэбніка (лічнік) і парадкавага (назоўнік).

393. Прачытайце табліцу.

Склон	Скланенне дробавага лічэбніка
Н.	<i>чатыры пятыя гектара</i>
Р.	<i>чатырох пятых гектара</i>
Д.	<i>чатыром пятым гектара</i>
В.	<i>чатыры пятыя гектара</i>
Т.	<i>чатырма пятымі гектара</i>
М.	<i>(аб) чатырох пятых гектара</i>

Якая частка дробавага лічэбніка змяняецца, як колькасны лічэбнік?
Якая частка дробавага лічэбніка змяняецца, як прыметнік у множным ліку?

Пры скланенні дробавых лічэбнікаў першая частка (лічнік) змяняецца, як колькасны лічэбнік, другая (назоўнік) — як прыметнік у множным ліку.

Калі першая частка дробавага лічэбніка — словы *дзве, тры, чатыры*, то другая частка ўжываецца ў форме назоўнага склону множнага ліку: *дзве трэція, чатыры сёмыя*.

Калі першая частка дробавага лічэбніка — словы *пяць, шэсць, сем* і г. д., то другая частка мае форму роднага склону множнага ліку: *пяць восьмых, дзевяць дзясятых*.

394. Запішыце лікі словамі. Письмова праскланяйце адзін з лічэбнікаў.

$\frac{2}{5}$; $\frac{3}{8}$; $\frac{6}{7}$; 3,2; 14,8; 1,23.

Звярніце ўвагу!

Назоўнікі пры дробавых лічэбніках ужываюцца ў форме роднага склону. Пры ўказанні на частку аднаго прадмета назоўнік ужываецца ў форме адзіночнага ліку, пры ўказанні на частку мноства прадметаў — у форме множнага ліку: *тры чацвёртыя пірага — тры чацвёртыя пірагоў*.

Назвы адзінак вымярэння (*кіламетр, працэнт, секунда* і пад.) пры дробавых лічэбніках ужываюцца ў форме адзіночнага ліку: *сем цэлых і дзве дзясяты літра*.

395. Прачытайце тэкст. Якія з прыведзеных у ім фразеалагізмаў з'яўляюцца сінонімамі?

З дапамогай фразеалагізмаў, у склад якіх уваходзяць назвы старадаўніх мер даўжыні, даецца рознабаковая характарыстыка чалавеку. Напрыклад, апісваюцца яго знешні выгляд і фізічныя якасці:

аршын з шапкай — вельмі малы, невысокі, нізкарослы (аршын — мера даўжыні, роўная 71,12 см, якой карысталіся ў Беларусі і Расіі да ўвядзення метрычнай сістэмы; лінейка, якой карысталіся краўцы, гандляры);

ад гаршка паўваршка — вельмі нізкі, малы ростам (варшок — старадаўняя мера даўжыні, роўная 4,45 см, або $\frac{1}{16}$ аршына);

касы сажань у плячах — рослы, плячысты^{сл} мужчына магутага складу (сажань — мера даўжыні, якая на Русі ў пачатку XIX ст. раўнялася 213,36 см) (*Паводле А. Садоўскай*).

Выпішыце з тэксту колькасна-іменныя словазлучэнні з дробавымі лічэбнікамі ў той склонавай форме, у якой яны ўжыты (лікі запішыце словамі).

Растлумачце значэнні фразеалагізмаў *аршынам носа не дастаць, бацьчы на тры сажні пад зямлёй*.

396. Разгледзьце малюнак. Карыстаючыся прыведзенай інфармацыяй, складзіце рэкламную аб'яву пра набор цукерак.

397. Прачытайце табліцу.

Склон	Скланенне лічэбнікаў <i>паўтара, паўтары</i>	
Н.	<i>паўтара вядра (мяшка)</i>	<i>паўтары бочкі</i>
Р.	<i>паўтара вядра (мяшка)</i>	<i>паўтары бочкі</i>
Д.	<i>паўтара вёдрам (мяшкам)</i>	<i>паўтары бочкам</i>
В.	<i>паўтара вядра (мяшка)</i>	<i>паўтары бочкі</i>
Т.	<i>паўтара вёдрамі (мяшкамі)</i>	<i>паўтары бочкамі</i>
М.	<i>(у) паўтара вёдрах (мяшках)</i>	<i>(у) паўтары бочках</i>

З назоўнікамі якога роду спалучаюцца лічэбнікі *паўтара, паўтары*?
Колькі склонавых форм мае лічэбнік *паўтара*, лічэбнік *паўтары*?

Дробавы лічэбнік *паўтара* ўжываецца з назоўнікамі мужчынскага і ніякага роду, *паўтары* — з назоўнікамі жаночага роду.

Лічэбнікі *паўтара, паўтары*, а таксама *паўтараста* (сінанімічны лічэбніку *сто пяцьдзесят*) ва ўсіх склонах маюць аднолькавую форму. Назоўнікі пры іх у назоўным, родным і вінавальным склонах ужываюцца ў адзіночным ліку, у астатніх склонах — у множным ліку.

398. Складзіце колькасна-іменныя словазлучэнні з лічэбнікамі *паўтара*, *паўтары* і прыведзенымі назоўнікамі.

Тона, стагоддзе, гадзіна, кіламетр, лыжка, літр, цэнтнер.

Запішыце словазлучэнні ў форме творнага склону.

§ 64. Скланенне, ужыванне і правапіс зборных лічэбнікаў

Зборныя лічэбнікі *двое, трое, чацвёрта, пяцёра, шасцёра, сямёра, васьмёра, дзявяцера, дзясяцера* абазначаюць колькасць прадметаў як сукупнасць, адно цэлае.

Зборныя лічэбнікі ўжываюцца:

- з назвамі асоб мужчынскага полу: *сямёра спартсменаў*;
- з назвамі маладых істот: *чацвёрта шчанят*;
- з назоўнікамі, якія ўжываюцца ў форме толькі множнага ліку: *двое нажніц*;
- з назоўнікамі *дзеці, людзі, коні, гусі, свінні*;
- з асабовымі займеннікамі: *іх было трое*;
- з прыметнікамі, якія перайшлі ў назоўнікі: *двое дзяжурных*.

399. Складзіце і запішыце колькасна-іменныя словазлучэнні, выбраўшы з дужак назоўнікі, якія спалучаюцца са зборнымі лічэбнікамі.

Пяцёра^{сп} (*жанчыны, дзеці*), трое (*дзверы, сталы*), васьмёра (*качаняты, качкі*), двое (*мастакі, мастачкі*), чацвёрта (*быкі, коні*).

400. Прачытайце табліцу.

Склон	Скланенне зборнага лічэбніка
Н.	пяцёр[а] шэр[ых] кацянят
Р.	пяцяр[ых] шэр[ых] кацянят
Д.	пяцяр[ым] шэр[ым] кацянятам
В.	пяцяр[ых] шэр[ых] кацянят
Т.	пяцяр[ымі] шэр[ымі] кацянятамі
М.	(аб) пяцяр[ых] шэр[ых] кацянятах

Дакажыце, што зборныя лічэбнікі скланяюцца, як прыметнікі множнага ліку.